

ЛІТЕРАТУРА:

1. Свердліченко В. Здійснення особистих немайнових прав в умовах надзвичайного або воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. № 19. 2016. С. 220-223.
2. Немайнові права в період воєнного стану: Євроінтеграційний контекст. Міжнародне право. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2022. № 5. С. 40-51.

Карабазжак Вікторія Сергіївна,

*студентка 1-го курсу факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного
права Давидова І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС: ВІД РИМСЬКОГО ПРАВА ДО СЬОГОДЕННЯ

Спадкове право є однією з центральних підгалузей цивільного права, яке зосереджує в собі сукупність норм, що забезпечують правонаступництво в цивільних правах та обов'язках фізичної особи-спадкодавця. Сучасне цивільне законодавство перебуває під впливом норм римського приватного права, про це свідчить те, що сьогоденне законодавство має схожі риси з нормами римського права, а в деяких випадках повністю повторює його.

Норми спадкового права почали активно розвиватися ще за часів Стародавнього Риму. На кожному етапі розвитку зміст спадкового права зазнавав певних формацій та перетворень, що були пов'язані з розвитком держави, особливо її соціальної та економічної сфери. Хоча на всіх стадіях основою незмінно залишалося майнове правонаступництво. Особливістю римського спадкового права є те, що воно розвивалося паралельно з інститутом власності та сім'ї, адже мало сімейний характер зумовлений всеохоплюючою та абсолютною владою батька. Це означає, що власність зберігалася в межах однієї сім'ї, одного роду [1].

Заповітом у римському праві вважалася правомірна фіксація наміру заповідача, укладена в урочистій формі, із метою надання юридичної сили такому акту після смерті останнього [5].

При чому, як зазначає І. Б. Новицький, існували два правові критерії віднесення певного розпорядження до категорії заповіту: вказівка на призначення спадкоємця та вимога визначеної форми, яка легітимувала такий учинок. Отже, юридичної сили заповіту надавала його форма, яка була вираженням волі спадкодавця. Слушним у зв'язку із зазначеним є узагальнений погляд на форму заповіту в контексті форми правочинів у римському праві, що цілком відображає тенденції римської юриспруденції щодо дотримання встановлених формальностей, важливих для настання відповідних юридичних наслідків [6].

Спадкування в римському праві могло здійснюватися як за заповітом, так і за законом. При спадкуванні за законом римським правом встановлювалась черговість за класами:

I клас – низхідні родичі спадкодавця: діти незалежно від статі і віку, онуки та ін.;

II клас – висхідні родичі: батько й мати, дідусь і бабуся з боку батька, дідусь і бабуся з боку матері, інші висхідні родичі, якщо вони були;

III клас – неповнорідні брати і сестри та діти раніше померлих неповнорідних братів й сестер;

IV клас – решта бокових родичів без обмеження ступенів при цьому родичі більш близького ступеня усували родичів більш далекого ступеня;

V клас – той з подружжя, хто пережив спадкодавця (чоловік після смерті дружини або дружина після смерті чоловіка).

Той з подружжя, хто пережив померлого, закликається до спадкування за умови, що нікого із перелічених у перших чотирьох класах родичів на момент відкриття спадщини не виявилось чи ніхто з них спадщину не прийняв. Практично ця група спадкоємців до спадкування закликалася дуже рідко [2].

Це послужило основою поділу на черги в Україні.

Спадкування за законом було можливе лише у трьох випадках:

- 1) якщо заповіт не було складено;
- 2) якщо заповіт було визнано недійсним;
- 3) якщо особа, що мала право на спадкування за заповітом відмовилася від майна померлого.

Окрім цього, неможливим було одночасне спадкування за законом і за заповітом, тобто не могла одна частина майна перейти до спад-

коємця за заповітом, а інша частина цього ж майна до спадкоємця за законом.

Найпоширенішими формами заповіту в давній римський період були проголошення заповідачем своєї передсмертної волі в куріатних коміціях (*testamentum calatis comitiis*), а також ті ж дії заповідача перед строєм війська (*testamentum inprocinctu*) [7].

У наступний – докласичний – період до зазначених форм заповіту додався лібральний ритуал (*per aes et libram*) у формі манципації (*res mancipi*), який застосовувався як різновид одностороннього правочину. Незважаючи на відмінності, усі форми заповітів у найдавнішому римському праві мали спільні риси: були соціальними і правовими інститутами; виконували функцію врегулювання спадкових майнових відносин; мали публічний характер; реалізовувалися у формі усної заяви спадкодавця, що привселюдно озвучувалася (щоправда, різними за складом зібраннями – коміціями).

Необхідність схвалення волі заповідача народом зумовлювалася тим, що в римському праві заповіт був скоріше винятком, ніж правилом, і тому на державу (публічні органи влади) покладалася функція контролю за процедурою та захисту інтересів родичів спадкодавця. Тим більше, що, як зазначається в літературі, народ міг і відмовити в погодженні останньої волі спадкодавця, зокрема коли її зміст не відповідав звичаям і нормам моралі. Із часом процедура узгодження волі спадкодавця народом за такої форми заповіту була трансформована у звичайний публічний акт приватної волі.

Що ж до спадкування за заповітом, то ЦКУ, а саме ст. 1235 зазначає, що заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин [3].

Поряд з спадкуванням за законом і заповітом в римському праві існувало сингулярне правонаступництво, тобто надання особі певних прав без покладання на неї обов'язків.

Воно існувало в двох формах: легат та фідейкоміс.

Легат – це заповідальний відказ, безоплатне заповідальне розпорядження спадкодавця, яке робилося в заповіті, щодо надання спадкоємцям деяких грошових сум або речей визначеній особі, на підставі чого виникало сингулярне спадкування.

Фідеїкоміс – це неформальний легат, усне або письмове розпорядження останньої волі спадкодавця, через яке він під чесне слово зобов’язує спадкодавця видати третій особі спадщину або її частку.

За часів Стародавнього Риму особа мала право відмовитися від прийняття спадщини, аналогічне положення існує і в сучасному спадковому праві. Важлива спільна риса між римським правом та сучасним спадковим правом полягає в тому, що право на спадщину мали особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця та народжені живими протягом 9 місяців після його смерті. Хоча існують і певні розбіжності в змісті.

Наприклад, за часів римського права існувало поняття як «обов’язкове спадкування». Це положення застосовувалося в тому випадку, коли померлий не включав до свого заповіту найближчих родичів, які сприяли накопиченню майна та статків померлого. Окрім цього, якщо спадкодавець не призначав спадщину або не усував від спадщини своїх прямих спадкоємців, то заповіт визнавався не дійсним, а спадкування здійснювалося за законом.

У зв’язку з повно масштабним вторгненням Росії 24 лютого 2022 року до України питання спадкоємства стало більш складним.

В історичному контексті інститут посвідчення заповіту регулювався з урахуванням спільних для європейської цивілізації поглядів на право як форму справедливості та моралі. Наразі на теренах консолідованої Європи в площині наведеного відбуваються процеси міждержавної уніфікації правових норм цивільного права та відповідних нотаріальних процедур, що підтверджується, зокрема, приєднанням України до Базельської конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів. Окрім того трансформація державно-політичних та соціально-політичних реалій створює передумови до трансформації вітчизняного правового поля в указаній сфері, зокрема в частині захисту спадкових прав, реалізація яких прямо або опосередковано пов’язана з тимчасово окупованими територіями на Сході України, міграцією населення за кордон, реформуванням органів місцевого самоврядування тощо. Наявність екстраординарності в складі спадкових відносин через наведені обставини загострює питання долучення до процедури посвідчення розширеного кола посадових, службових осіб.

Сучасне спадкове право має певні доповнення як в сфері спадкування за заповітом, так і за законом. Наприклад, сьогодні спадко-

емцями за заповітом можуть виступати й юридичні особи [4], а сингулярного правонаступництва в сучасному Цивільному кодексі не передбачено.

Отже, сучасне спадкове право України базуються на основних положеннях римського права, а сучасні положення змінились та доповнились у зв'язку з сучасними вимогами суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Борисова В. І., Баранова Л. М. Основи римського приватного права: підручник. Харків: Право, 2008. 226 с.
2. Васильченко В. В. Римське спадкове право на тлі сучасного права. Спадкове право. Запоріжжя: Верже. 1999. С. 130.
3. Фурса С. Я. Становлення і розвиток спадкування в Україні. Юриспруденція: теорія і практика. 2017. № 11. С. 28-43.
4. Цибульська О. Ю. Актуальність проблеми держави і права. Одеса: Юрид. літ-ра, 2012. 378 383 с.
5. Долинська М. С. До питання рецепції візантійських норм як передумови зародження нотаріального законодавства України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 801. С. 121-124.
6. Єршоменко К. О. Формування поняття форми правочину у праві Стародавнього Риму. *Митна справа*. 2012. № 6 (84), ч. 2, кн. 2. С. 261-266.
7. Памятники римського права: Законы XII таблиц; Институции Гая; Дигесты Юстиниана. М.: Зерцало. 1997. 608 с.

Кісілюк Денис Богданович, Пахолчак Вероніка Павлівна,
студенти 1-го курсу магістратури судово-адміністративного факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції Бааджи Н. П.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ЗНАКІВ ДЛЯ ТОВАРІВ І ПОСЛУГ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Що стосується міжнародно-правової системи охорони права інтелектуальної власності на знаки для товарів та послуг, то її функціонування в першу чергу спрямоване на створення якісно нових інструментів, які були б спрямовані на захист прав та інтересів осіб,